

21.6.2006

1522/4/04

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Harri Ojala

JENGITUNNUKSELLISENA PIDETYN PAIDAN KÄYTTÖKIELTO VANKILASSA

1 KANTELU

Kantelija arvosteli Kylmäkosken vankilan menettelyä vangin omien vaatteiden hallussapitoa koskevassa asiassa. Kirjoituksen mukaan Kylmäkosken vankilassa vangeilta on evätty oikeus käyttää vankilassa Suomessa yleisesti myytävää vaatetta. Kylmäkosken vankila on tulkinnut Marimekon kesäpaidan sen värien perusteella "jengitunnukseksi" paidaksi ja sen käyttö on tämän vuoksi kielletty. Kantelija piti vankilan menettelyä perusteettomana.

Toisessa kirjoituksessaan kantelija arvosteli Jokelan vankilan menettelyä, kun hänen hallustaan otettiin vihkisormus. Myös tältä osin kantelija katsoi vankilan menettelyn perusteettomaksi.

- - -

3 RATKAISU

3.1 Marimekon kesäpaidan käytön kieltäminen

Oikeusohjeet

Perustuslain 7 §:n mukaan jokaisella on oikeus elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen. Vapautensa menettäneen oikeudet turvataan lailla. Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu (perustuslain 10 §:n 1 momentti). Julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen (perustuslain 22 §).

Rangaistusten täytäntöönpanosta annetun lain (RTL) 1 luvun 3 §:n mukaan vapaudenmenetyksen lisäksi voidaan käyttää muita rajoituksia siinä määrin kuin laitoksessa pitämisen varmuus ja laitoksen järjestys vaativat.

RTL 2 luvun 7 §:n mukaan vangin on annettava käyttää omia vaatteitaan, jos ne ovat hyvässä kunnossa ja jos siitä ei voida olettaa olevan ilmeistä karkaamisvaaraa. Vangilla on oikeus pitää hallussaan kohtuullinen määrä henkilökohtaisia käyttöesineitään.

Esineet, jotka ovat omiaan aiheuttamaan haittaa laitoksen siisteydelle, järjestykselle tai turvallisuudelle, voidaan ottaa laitoksessa säilytettäväksi tai lähettää vangin osoittamaan paikkaan laitoksen ulkopuolelle (RTL 3 luvun 3 §).

Oikeusministeriön vankeinhoito-osasto (nykyään Rikosseuraamusvirasto) on vankiloiden johtajille 13.3.1996 osoittamassaan kirjeessä kehottanut vankiloiden johtajia kieltämään vankilassa kirjeessä tarkemmin määriteltyjen ryhmiin kuulumisen ulkoisten merkkien ja symboleitten käyttämisen. Kirjeessään vankeinhoito-osasto korosti, että kiellolla ei saa kuitenkaan rajoittaa vangeille perustuslaissa turvattujen perusoikeuksien käyttämistä. Vastaava määräys asiasta on annettu myös oikeusministeriön määräyksellä (13/011/99 – Vangin omaisuuden hallussapito ja säilyttäminen, vankeinhoito-osaston kirje 20.9.1999). Jälkimmäisen määräyksen kohdan 2.3. mukaan esineitä, joita ei saa antaa vangin haltuun missään laitoksessa ovat muun muassa vaatetukseen liittyvät tunnukset ja ryhmiin kuulumisen ulkoiset symbolit, jotka voivat aiheuttaa häiriötä tai vaarantaa turvallisuutta.

Kannanotto

Totean ensinnäkin, että ns. jengitunnusten hallussapidon kieltäminen vankilassa on sinänsä hyväksytty oikeusasiamiehen laillisuusvalvonnassa (dnrot 1408/4/98, 19.2.1998 ja 437/4/03, 7.12.2004).

RTL 2 luvun 7 §:n mukaan vangin on annettava käyttää omia vaatteitaan, jos ne ovat kunnossa ja jos niistä ei voida olettaa olevan ilmeistä karkaamisvaaraa. Lähtökohtaisesti vangin tulisi siten voida pitää hallussaan kunnossa olevaa vaatetta, josta ei aiheudu karkaamisvaaraa, ellei siihen ole estettä esimerkiksi sen vuoksi, että laitospöytävaatteiden samanaikaista hallussapitoa koskevat määräykset asettavat määrällisiä hallussapitorajoituksia.

Henkilön pukeutumista voidaan arvioida perustuslain 7 §:n 1 momentissa turvattun henkilökohtaisen vapauden kannalta. Henkilökohtainen vapaus on luonteeltaan yleisperusoikeus, joka suojaa ihmisen fyysisen vapauden ohella myös hänen tahdonvapauttaan ja itsemääräämisoikeuttaan (Hallituksen esitys Suomen Hallitusmuodon muuttamisesta, HE 309/1993 vp, s.46). Henkilön kieltämistä pukeutumasta jengiin kuulumista osoittavaan jengitunnukseen on siten arvioitava puuttumisena hänen vapauspiiriinsä. Jengitunnusten rajoittamista voidaan arvioida myös yksityisyyden suojan (perustuslain 10 §) ja sananvapauteen kuuluvaan mielipiteen vapauden suojan (perustuslain 12 §) sekä yhdistymisvapauden (perustuslain 13 §) kannalta.

Kantelussa kysymys on lähinnä siitä, voidaanko kyseessä olevaa Marimekon raidallista, oranssi-keltaista kesäpaitaa pitää erääseen jengitunnukseen liittyvän värityksensä perusteella oikeusministeriön vankeinhoito-osaston 13.3.1996 ja 20.9.1999 annetuissa kirjeissä ja määräyksessä määriteltynä erilaisiin tunnuksiin ja ryhmiin kuulumisen ulkoisena symbolina, joka voi aiheuttaa häiriötä tai vaarantaa turvallisuutta ja jota ei tämän vuoksi saa antaa vangin haltuun.

Yleisesti pidän perusteltuna sitä, että vankilan kaltaisessa yhteisössä pyritään minimoimaan tekijät, jotka vaarantavat laitosjärjestystä ja aiheuttavat väkivallan uhkaa toisille vangeille tai provosoivat heitä siihen.

Vankilan johtajan mukaan kyseisen paidan käytöllä pyritäänkin kiertämään vankeinhoito-osaston ohjeen 3/40/96 mukaista jengitunnusten ja ulkoisten symbolien käyttökieltoa, koska paita vastaa väritykseltään erään moottoripyöräkerhon tunnusvärejä. Käyttö- ja hallussapitokiellon tavoitteena oli paidan käyttämisestä muille mahdollisesti aiheutuvaan turvallisuusuhkaan puuttuminen.

Tässä tapauksessa on selvää, että kyseessä oleva paita ei sellaisenaan ja normaalikäytössä kuulu edellä mainittuihin kiellettyihin symboleihin tai tunnuksiin, joiden hallussapito voidaan mainittujen määräyksien nojalla kieltää vangilta vankilassa. Kieltämällä vankia pukeutumasta tässä mainittuun vaatteeseen puututaan vangin edellä viitattuun perusoikeussäännöksissä suojattuun vapauspiiriin.

Myös vangeille kuuluviin perusoikeuksiin sovelletaan perusoikeuksien yleisiä rajoitusedellytyksiä. Näitä ovat lailla säätämisen vaatimus; täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus; hyväksyttävyyysvaatimus; ydinalueen koskemattomuuden vaatimus; suhteellisuusvaatimus; oikeusturvavaatimus ja ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus. Perusoikeuteen tehtävän rajoituksen tulee täyttää samanaikaisesti kaikki rajoitusedellytysten vaatimukset. Lisäksi perusoikeuden rajoitukset tulee voida oikeuttaa kussakin yksittäistapauksessa ja kunkin oikeuden osalta erikseen.

Perusoikeuden käyttämistä voivat rajoittaa myös toisen ihmisen perusoikeudet. Kahden tai useamman perusoikeuden keskinäinen ristiriita ratkaistaan pääsäännön mukaan punninnalla. Tässä tapauksessa vastakkain ovat yhtäältä vankilassa olevien (muut vangit ja henkilökunta) oikeus henkilökohtaiseen turvallisuuteen, ja toisaalta hallussapitokiellon kohteena olevan vangin perusoikeudet, johon sisältyy myös oikeus määrätä pukeutumisestaan. Perusoikeuksien ristiriitatilanteessa joudutaan arvioimaan, onko perusoikeuden rajoittamiselle hyväksyttävä peruste ja voidaanko rajoitusta pitää oikeutettuna myös loukattavan perusoikeuden kannalta eli onko loukkaus hyväksyttävä myös suhteellisuusperiaatteen kannalta. Mitä syvemmälle perusoikeuteen puututaan, sitä vakavampaa tarvetta rajoittamiselta edellytetään. Lähtökohtana on perusoikeuden ydinalueen koskemattomuus.

Pidän vankilan ilmoittamaa hallussapitorajoituksen tarkoitusta (muille aiheutuvaan turvallisuusuhkaan puuttuminen) sinänsä hyväksyttävänä. Minulla ei liioin ole perusteita kyseenalaistaa vankilan esittämää näkökohtaa siitä, että paidan käytön tarkoituksena on osoittaa mainittuun moottoripyöräkerhoon kuulumista. Avoimeksi jää kuitenkin se, voidaanko paidan käyttöä näillä perusteilla kieltää vankilassa.

Mitä tulee ensinnäkin jengitunnusten käytön kieltämisen suhteellisuuteen mainituissa olosuhteissa, totean, että jengitunnukset eivät nähdäkseni kuulu rajoituksen kohteena olevien perusoikeuksien ydinalueeseen, vaikka ne käyttäjän näkökulmasta ehkä ovatkin oleellisia näiden vapausoikeuksien

käyttämislle. Rajoitusta voitaisiin siten pitää hyväksyttävänä suhteellisuuden näkökulmasta, edellyttäen, että paidan jengitunnuksellisuus ja sen aiheuttama turvallisuusuhka täytyvät. Kysymys on turvallisuuden tunteesta, ei niinkään konkreettisesta, todellisen uhkan sisältävästä turvallisuuden vaarantumisesta. Vankilaoiloissa voi mielestäni jo vaaran olemassaolo edellyttää ennakoivia toimenpiteitä turvallisuuden takaamiseksi.

Rajoituksen ongelmallisuutta puolestaan korostaa, että ryhmiin kuulumisen ulkoisia merkkejä ja symboleja (esimerkiksi vaatteisiin painettuja) ei ensinnäkään voida määritellä täsmällisesti. Lisäksi tässä nimenomaisessa tapauksessa käyttökiellon kohteena on yleisesti ottaen neutraali paita – ilman minkäänlaista yhteyttä tässä tarkoitettuihin jengitunnuksiin – jonka normaalikäytön kieltämiseen vankilalla ei olisi laillisia perusteita. Varsin tulkinnanvaraista on myös se, voidaanko paidan käyttö- ja hallussapitokieltoa pitää riittävän perusteltuna sillä, että se on tiettyyn ryhmään kuulumista osoittavan symbolin tai tunnuksen korvike. Lähtökohtaisesti olen sitä mieltä, että tällaiselle laventavalle tulkinnalle ei ole ollut riittäviä perusteita.

Pidän tosin mahdollisena, että myös tavanomainen vaate voi vakiintua käyttönsä vuoksi tässä tarkoitetuksi jengiin kuulumista osoittavaksi symboliksi tai sen korvikkeeksi. Sen sijaan en pidä mahdollisena, että Marimekon kesäpaidan kaltainen normaalikäytössä tunnettu vaate ja tuotemerkki voisi muodostua tällaiseksi vankilassa kiellettävissä olevaksi jengitunnuksen korvikkeeksi. Totean vielä, että vangeilla on lukuisia muitakin mahdollisuuksia osoittaa kuuluvansa johonkin tiettyyn ryhmään, kuten esimerkiksi erilaiset näkyvät tatuoinnit tai hiusten muotoilut, joihin vankilaviranomaisilla ei ole edes mahdollisuutta puuttua.

Näistä syistä pidän paidan käyttö- ja hallussapitokieltoa vankilassa perusteiltaan riittämättömänä.

Toisten vankien turvallisuuden takaaminen ja laitosjärjestyksen ylläpito ovat sinänsä keskeisiä vankeinhoitoviranomaisten velvollisuuksia. Nämä seikat ovat myös symbolien ja tunnusten käyttörajoituksen asettamisen taustana rikosseuraamusviraston määräyksessä (ja aiemmassa vankeinhoito-osaston kirjeessä). Määräyksen kanssa asiasällöltään samanlainen rajoittamismahdollisuus omien vaatteiden käytön osalta on sisällytetty myös 1.10.2006 voimaan tulevaan vankeuslakiin (7 luvun 2 §:n 2 momentti). Asiaa koskevassa hallituksen esityksessä HE 263/2004 vp, s. 159, todetaan tältä osin, että "Vankilan järjestyksen vuoksi voitaisiin kieltää rikollisten järjestöjen ja ryhmien, kuten moottoripyöräjengien tunnusvaatetuksen käyttö."

Nämä seikat huomioon ottaen katson, että vankilan menettely ei anna minulle aihetta muuhun kuin että saatan edellä esitetyn käsitykseni paidan käyttö- ja hallussapitokiellon perusteiden riittämättömyydestä Kylmäkosken vankilan johtajan tietoon lähettämällä hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni. Lähetän jäljennöksen siitä tiedoksi myös Rikosseuraamusvirastolle.

3.2

Sormuksen hallussapitokielto

Apulaisoikeusasiamies Raution Jokelan vankilan tarkastukselta laadittuun tarkastuspöytäkirjaan on todettu sormuksen hallussapitokiellon osalta muun muassa seuraavaa:

Sormus tarkastettiin ja se oli suurikokoinen, jossa oli pieni jengi-tunnus. Sormukseen ei ollut kaiverrettu hääpäivää tai puolison nimeä. Sormus oli myös niin suurikokoinen, että sen hallussapito voitaisiin kieltää laitosturvallisuuden perusteella.

Omasta puolestani katson, ettei asia anna minulle aihetta toimenpiteisiin.